

Hamlet İSAXANLI

Azərbaycanlılar Amerika haqqında

*ədəbi qaynaqlar və publisistika nə söyləyir**(Əvvəli 181, 182 və 183-cü saylarımızda)*

Sovet Azərbaycanı poeziyasının lideri, Ümumsovet ədəbiyyatının ən tanınan simalarından biri, istedadlı şair **Səməd Vurğun** (1906-1956) da, digər həmkarları kimi, kommunizmi tərənnüm edən və sənətkarlıq baxımından kifayət qədər yüksəkdə dayanan bir sıra əsərlər yazmış və təbii ki, bu əsərlərdə kapitalizmin əksər hallarda danılmaz olan nöqsanlarını qabartmağı unutmamışdır. Onun yaradıcılığında Amerika mövzusunun təhlil etməklə, zənnimizcə, Ümumazərbaycan ədəbiyyatı və publisistikasının bu məsələyə münasibətini doğru və düzgün anlamaq mümkündür.

S.Vurğun əksər hallarda böyük istedadlara xas olan şəkildə hərəkət etmiş, sənətkarlığı çıpaq tənqidə qurban verməmiş, bədii cəhətdən oxunaqlı və cəmiyyətin tarixi inkişafı baxımından (əlbəttə, öz dünyagörüşünə əsaslanaraq) həqiqətə yaxın siyasi-poetik mənərə yaratmağa çalışmışdır. O, 1948-ci ildə Polşanın Vrotslav şəhərində keçirilən «Sülhü müdafiə edən mədəniyyət xadimlərinin Ümumdünya Konqresi»ndə iştirak etmiş, oradan

qayıtdıqdan sonra «**Zəncinin arzuları**» poemasını yazmışdır. Əsərin qəhrəmanı amerikalı zənci rəssamdır, qaraların Amerikanın bərabərhüquqlu vətəndaşı olmaq istəyini tribunadan dilə gətirir və bununla yanaşı Amerikanın gözəl ölkə olduğunu, Amerikanı necə də hərarətlə sevdiyini də təkrar-təkrar söyləməyi unutmur. Zənnimizcə, bu, S.Vurğunun məsələnin incəliyini nümayiş etdirmək və oxucuları inandırmaq istəyindən və haqqa göz yummamaq niyyətindən irəli gəlir.

Zənci rəssam çıxışının əvvəlində vətənindən danışır :

Amerika - Yeni dünya
mənim doğma vətənimdir,
Babamın ağ sümükləri
çürümüşdür bu torpaqda...

S m d Vurğun

Dəniz mənim, hava mənim,
 torpaq mənim, göy mənimdir!
 Arzularım yuva salmış
 hər budaqda, hər yarpaqda.
 Mən sevirəm öz yurdumu
 bir müqəddəs məhəbbətlə,
 Rəssam könlüm vurğundur
 hər axşamın, hər səhərin,
 Yaratdığım tablolarda
 hüsnü vardır şəfəqlərin...
 və ya

Amerika - Yeni dünya
 vətənimdir dedim bayaq,
 Çox sevirəm ana yurdun
 axıb gedən çaylarını,
 Onun qarlı qışlarını,
 bir də bahar aylarını,
 Qızıl, gümüş mədənidir
 yaradığım qara torpaq.

Bəs doğulduğu və ürəkdən sevdiyi
 vətəninə zənci rəssamın həyatı necə keçir, onun
 ürəyi istəyən kimi hərəkət etmək, yaşamaq
 hüququ varmı?

Bir səyahət günlərində,
 mən ac qalsam, susuz qalsam,
 Bir aşxana qapısını
 ötənlərdən xəbər alsam,
 «Sən qarasan...» Sözlərini
 oxuyuram nəzərlərdə,
 Deyin görək, ömrüm boyu
 necə dözümlü mən bu dərddə?

.....
 Bəli! - dedi qara zənci,-
 vətən mənə bir qürbətdir,
 Məni vaxtsız qocaldan da
 bu ayrılıq, bu möhnətdir!

Bu torpağın, təbiətin vurğunu olan vüqarlı
 və ağır təbiətli rəssam haqsızlığa dözə bilmir,
 haray çəkir:

Fəqət mənim bu torpaqda
 yaşamağa haqqım varmı?
 Vətənsiz də insan olan
 insan kimi yaşayarmı?

Qəhrəmanımız nə istəyir, nə arzulayır,
 Amerikanı necə görmək istəyir?

Qoy ağlar da, qaralar da
 Səadətlə nəfəs alsın.
 Yaratdığım tablolarda
 İnsan eşqi zəfər çalsın
 Öz zəhməti, hünərilə.

Əlbəttə, sovet şairi, sənət adamı olan bu
 zəncinin və onun əzilən həmvətənlərinin halına
 biganə qala bilməz, üsyana, intiqama
 çağırmalıdır. Lakin S.Vurğun bu intiqamı
 rəssamın dilindən birbaşa tribunadan
 səsləndirmir, yəqin ki gerçək süjetə əsaslandığı
 üçün, həqiqətə xələl gətirməmək üçün. Və şair
 vəziyyətdən çıxış yolu tapır, zəncinin nəfəs
 almaq üçün dayanarkən xəyalından (!) nələr
 keçdiyini duymağa çalışır:

Amerika, hər qərarı, hökmü verən
 zaman olur,
 Bil ki, qullar dünyasının intiqamı
 yaman olur!

Arxasınca şair özü xəyallara dalır, qoca
 Şərqi necə oyandığını görür, mübarizə aparın
 Çin xalqını salamlayır, Avropanın sarsıldığını,
 Roma və Parisdə kommunizmin dalğa-dalğa
 keçən qızıl bayraqlarını görüb sevinir. Maraqlıdır
 ki, Amerikalı zəncinin halına gerçəkdən acıyan
 və bu acını oxucusuna da məharətlə çatdıran şair
 Amerikada kommunizmin bayraqları yellənib-
 yellənməyəcəyi barədə söhbət açmır. Nədən?
 Zənnimcə, ilkin səbəb obyektiv gerçəkliklə
 bağlıdır - Birləşmiş Ştatlarda Fransa və ya
 İtaliyadakına bənzər güclü sosialist hərəkatı yox
 idi. Digər səbəb isə Sovetlərdə anti-amerikan
 əhvali-ruhiyyəsinin təzə-təzə zülə qalması və ya

Harri Trumen

eşq olsun!» məqaləsində (1949) İran-Amerikan birliyini hədəfə götürür: «**İran xalqlarının şərəf və heysiyyətini Amerika dollarına satan, Amerika imperialistlərinə «sadiq nökrçilik» vəzifəsini görən müasir İran dövlət quruluşu və bütün İran irticası mədəni dünyanın sonsuz nifrət və lənətilə qarşılır».**

A.S.Puşkinin 150 illik yubileyi (1949) münasibətilə yazılmış «**Rus şeirinin günəşi**» məqaləsindən aşağıda gətirdiyimiz fikir də S.Vurğunun xüsusi münasibətini deyil, o dövrün sovet ideoloji mübarizə üslubunu nümayiş etdirir - hansı mövzu olur-olsun, orda Amerika və İngiltərə əleyhinə fikir söyləmək imkanını əldən buraxmamaq: «**Onun (Puşkinin - H.İ.) gözəl poeziyasındakı insanpərvərlik duyğuları indi də azadlıq və istiqlaliyyət düşmənlərinə, Amerika və ingilis imperialistlərinə qarşı mübarizədə, bütün və hər cür müstəbidlərə qarşı mübarizədə Sovet İttifaqı xalqlarına kömək edir**».

S.Vurğunun 1950-51-ci illərdə yazdığı «**Biz sülhün bayraqdarıyıq**», «**Sülh bütün**

sovet adamlarının arzusudur» məqalələri də iki sistemin müqayisəsi zəminində «**müasir Amerika və İngiltərə imperialistlərinin apardığı qəsbkarlıq müharibələri**», «**iqtisadi böhrandan can qurtara bilməyən Amerika**»nın «**Koreya xalqını qana qəltan**» etməsi, «**Çin xalqına basqın**» hazırlaması, «**Sovetlər ölkəsini qəsb etmək, ana vətənimizin gözəl nemətlərini talan edib Vaşinqton və London saraylarına daşımaq iştahası**» haqqında onun düşüncələridir. «**Biz kommunizm qururuq**» adlı yazısında (1952) o, «**Amerika Birləşmiş Ştatlarının ümumi büdcəsinin 80 faizdən çoxunun silahlanmaya xərclənməsini nə ilə izah etmək olar?**» sualını verir. İdeologiyaya bağlı sənətkarın yaradıcılığında ideoloji eniş-yoxuş və döngələrin mütənəsibəks olunması göz qabağındadır.

Sovet yazıçılarının ikinci Ümumittifaq qurultayındakı (1954) «**Sovet poeziyası haqqında**» adlı diqqətlə hazırlanmış məzmunlu məruzəsində yalnız bir dəfə antiimperialist fikir söyləyir - özbək şairi M.Tursunzadənin «**Hindistan balladası**» poemasını tərifləyərkən «**Bütün bunlar İngiltərə-Amerika imperializminin özbaşınalığı əleyhinə oxucuda qəzəb hissi oyadır**» - deyir.

Yaradıcılığının son dövründə - 1951-56-cı illərdə müdrikləşən, dalğın düşüncələrə dalan, hadisələr və insanlar haqqında kəskin fikir söyləməyə çalışmayan S.Vurğun poetik əsərlərində Amerikaya toxunmur, onu yalnız publisistik yazı və nitqlərində bir neçə dəfə tənqid etməklə kifayətlənir.

